

Janko, a mi bolondunk

Igen, így. Így nevezték, hívogatták, így futott végig a házak ablakaiból, kertkapukból, poros utcákon, sarkokon, tereken át neve, így üvöltötték a hasonszőrűek, szolongatták a jobb érzésű felnőttek is, némileg visszatartva, csendesebbre fogva magukat. De legfájdalmasabban a gyerekek gyöngykacagásán át hallhatta nevét: Janko. Röviden, ékezet nélkül, mint ha az utolsó betűre azt a rövidke vonást is megtagadta volna tőle a világ, mint aki se könyörületet, se szeretetet, se megértést nem érdemel. Hiszen, ha csak magát a szót, az ötbetűs keresztnévet próbáljuk kimondani, tapasztalhatjuk, az nem áll a nyelvünkre, ékezetért kiált.

Honnan jött és mikor, mi volt a neve, János netán, ragadványnévként örökölve a Jankot, senki sem tudta. Pontosabban, senkit nem érdekelt, hiszen tartozék volt, része a Süvítő telep utcáinak, megtűrt, néhanapján megszánt tartozék, mindenki Jankoja. Ha az utca népe gyakorta kegyetlenül is bánt vele, legalábbis verbálisan, mert kezét azért mégsem emelt rá senki, a tettesek jó része másnap már talán meggyóna volna csúfolódását, de Isten házáig vétkükkel, gyaníthatóan, mégsem kíváncsoztak eljutni.

Janko egyike volt Balassagyarmat „hivatalos” bolondjainak, szakmaiában: elmebetegeinek, elmeápoltajainak. Bár társai többségét a város gyógyintézetében helyezték el, őt az otthoni, ún. családi ellátás keretébe utalták. Nem egyedüli kedvezményezett volt, aki ápolandóként családokhoz került, soktucatnyi família évek, évtizedek óta tarthatott házában elmebetegeket. Feltételezhető, ebben sokakat merő anyagi számítás vezetett, de azt, hogy a mi Jankokra nem így tekintett befogadója, gazd'asszonya, csak apránként és gyermekéveim lassú lepergésével értettem meg, fogtam fel.

*

Szeretem ezt a várost. Valójában nem is szeretem, zsigerből kötődöm hozzá, igen, ez a jó kifejezés. Hiszen az olyan szavak, mint szeretem, imádom, gyűlölöm, számomra nem léteznek. Megkérdezné bárki is, mondd Janko, szereted te ezt a várost? No, ugye senki nem lehet olyan bolond, hogy megtegye. Kötődöm hozzá, de miért is? Van-e okom rá, hiszen azt sem tudom, itt születhettem-e vagy máshol, valójában honnan tudhatnám? De a bolondok is kötődnek, éreznek, ha bárki közénk kerülne, megtudná ám!

De őszintén bevallom, apámról, anyámról szeretnék valamit megtudni. Már jó úton járok. Igaz, csak álmaimban, olyankor hosszú-hosszú gyalog-

lás után eljutok egy falig, egy magas falig, amögött pedig, biztosan tudom, ott a válasz mindenre, amit még az én gyermekem fejem is felfog. A fal azonban nem enged, soha nem enged, bármennyire magasra is hágjak rá, mindig visszahullok róla. Ez a sorsa egy bolondnak, ez juthat neki? Nem, ez lehet mindenki sorsa, mert a falon túlra csak az igazán érdemesek juthatnak. Látják, min jár a bolond fejem, ezek az én titkaim, igaz, magam előtt is gyakorta rejtegetem.

Jobban is teszem, ha nem álmaim kergetem, van is itt körülöttem annyi minden, mi a valóságba visszahúz.

Megnyugszom, ha utam senki nem keresztezi, ilyenkor jobban kilépek, hogy baj nélkül hazaérkezzek. A bajt a sok mihaszna népség hozza rám, akik hol itt, hol ott gyülekeznek, az utamat állva. Mint zsákmányt érző felajzott vadak összeverődnek, látnák csak, mennyire örülnek, amikor meglátnak. Igaz, mindig illendően köszönnek, szervusz, Janko, persze elvárják, hogy morogjak erre valamit. De már alig bírnak a bőrükben, hogy megmutathassák, nézd csak, Janko, ez a kar nem olyan, mint a tied. Kezüket behajlítják, izmukat megfeszítik, ujjukkal megnyomják felkarjukat és legszívesebben felkiáltanának a fájdalomtól, amit ujjbegyük szenvedett el az ellennyomástól.

– Oh, a te karod gyenge, nézd az enyémet, milyen erős – mutogatják, mellüket domborítják, teli szájjal nevetnek, ugrándozva egymást hergelik. És mit tehet erre egy magamfajta bolond? No igen, kitalálták. Persze erre még jobban felbátorodnak, egyre zajosabbak lesznek, addig, amíg egész testem beleremeg, már üvöltve kiáltanám, nem az a kar, hanem az enyém, de hang persze nem jön torkomra, csak kifejezéstelen szótagokból formálódó hörgés.

Ilyenkor hátrahőkölnek, a gyerekek elcsendesednek, hiszen ők nem csak tudják, érzik is, mit tettek. Az erősebbje még folytatná, de már látják, a produkciónak vége, csendesen eloldalognak. Mit nem adnék, ha egyszer úgy igazán elmondhatnám véleményem róluk.

Persze nem csoda, hogy ezek a népek nem tartoznak a bolondok közé, majd' mindig akkor lesnek rám, amikor a jó gazd'asszonyom nincs velem. Mert akkor lenne ne mulass mindenkinek, közójük csapna ám!

Tudják meg, a bolondnak is lehet szerencséje, nekem pedig ebből bőséggel jutott. Hát azért, mert áldott asszony az én gazd'asszonyom, csak tudhatnám, hogyan tehettem szert rá. Kemény tekintetű, szigorú, télenyáron feketében, fejkendőben, kötényben járó fehérnép. Így jól elrejtheti benne a szívét, kár, hogy nem látni, az övé mennyivel nagyobb, mint másoké. Látják, a bolond így gondolkozik, de higgyék el, biztosan igazam van.

*Farkas András: A bolond
(tusrajz)*

Ha az ő viselete egyszerű, hogyan lehetne az enyém hivalkodó? Igaz, néhanapján próbált kedveskedni nekem, egy-egy új inggel, nadrággal, de én inkább megmaradtam a megszokott réginél. Bokáig érő nadrág, kapca az ormótlan fekete bokacsizmámba, agyonmosott ing, ócska, bogarak rágta felöltő és egyetlen fegyverem, a csatos nadrágszíjam. De hát hová járna a magamfajta máshová, mint a piacra, vasútra, boltba vagy éppen gazd'asszonyom hatalmas kertjébe, ahol tavasztól-őszig van feladat, kukorica, krumpli, búza, vetés, kapálás, morzsolás és még mi minden. Tudják, a kukoricamorzsolást szeretem a legjobban, az aranyló őszi délutánon kettesben kiülünk a verandára, hegyet építünk a letört kukoricákból, a

szakajtókba pedig késő estig morzsoljuk a sárga szemeket. Ilyenkor minden és mindenki megnyugszik, csak gazd'asszonyom monoton hangját hallom, aki mesél és mesél, néha halkán énekelget, dudorászik is hozzá. Régi dolgokról eshet szó, ismételteti is őket, a gazdaurat, a férjét emlegetheti, és amikor bárgyú képet vágok hozzá, felpattan, egyenesbe vágja magát, kezével puskát formál, majd kakastollat kap elő, füléhez tűzi, így céloz a távolba. Ebből a bolond is érti, valami katona vagy csendőrféle lehetett a társa, de hogyan végezte, mi lett vele, bizony eddig még nem értettem meg. Azt hiszem, ezt igen szerette volna elmagyarázni, újra és újra próbálkozott velem, majd a végén mindig legyintett egyet, felpattant és otthagyt.

Hát így szoktak napjaink telni, de mégis állítom, minden együgyűségem ellenére a gazd'asszonyom nem vallott szégyent velem. A munkát bírtam, fáradhatatlanul toltam a piacra a tragacsot, hiszen amit a kertben megtermeltünk, annak jó részét értékesítettük. Cipeltem a gyümölcsfáink termését közeli-távoli ismerőseinek, sőt az a megtiszteltetés is ért, hogy én kísérhettem gazd'asszonyomat és a környék sok asszonyát a pünkösdi szentkúti búcsúba. Hát ez nagy esemény volt, gyalog vándoroltunk hegyen-völgyön át, az asszonyok énekeltek, imádkoztak, néha meg-megpihentek. Addig mentünk, amíg a sötét este eper- vagy diófa alatt nem ért bennünket. Akkor jött el az én időm.

– Most nagyon figyelj Janko – mondta gazd'asszonyom, embert és állatot nehogy közelünkbe engedj, sivíts, ha kell, te vagy itt az egyetlen férfiember. Tőlem az asszonyoknak nem kellett félniük, nem úgy, mint más nem bolondoktól, de egy-egy kóbor kutya kivételével nem is keveredett közelünkbe senki, bár néha az álom elnyomott, így ebben teljesen nem lehetek biztos. Másnap reggel mindenki megdicsért, jól van Janko, káralták az asszonyok, imádkozunk majd délben érted is, ígérgették. Biztosan megtették, hiszen hogyan lenne annyi erő a karomban és olyan jó dolgom, mint gazd'asszonyomnál.

Igyekszem is meghálálni, ahol tudom, nemcsak neki, hanem azoknak is, akik megérdemlik.

Itt csivitelnek ezek az utcagyerekek, vannak közöttük, akik soha nem bántanak, megkérdezik, hogy vagy Janko, néha meg is dicsérnek, sőt azt is mondják, vigyázz magadra.

A jó múltkorában, bár lehet, hogy az nagyon régen történt, tudják, hogy jártunk? Elsötétült az ég, kora nyári hatalmas zivatar kerekedett, a

hömpölygő víz mindent elborított, utat, járdát, udvarokat, házak pincéit.¹ Az utcák népe kitódult, tehetetlenül nézte az áradatot, a túloldalra csizmában sem volt ajánlatos az átkelés. Bizony féltek az emberek, talán valami csodára vártak. Senki nem mozdult, pedig az iskolából jövet már egyre több gyerek toporgott egy-egy magaslaton. A kisebbek sírva fakadtak, hogyan fognak ők hazajutni, biztosan ezt kérdezték egymástól. Nem akadt bátor ember egy sem és akkor megéreztem, megint eljött az én időm. Hang nélkül odarontottam két kicsihez, hónom alá csaptam őket, úgy jajveszéltek, mint az éhes malacok, térdig merülve, bukdácsolva a vízben, de elértem velük házuk kapujáig. Gondolják, hogy hálásak voltak mindezért a felnőttek? Mikor feleszméltek, öklüket rázva ordítottak, fenyegettek, jobb is, hogy nem értettem mi volt a bajuk velem, azt hiszem, igen okosan tettem, hogy csendben hazaoldalogtam.

De nem minden nap történik valami érdekes velem, a napok csendben peregnek, igaz, én se napot, se hónapot, se évet nem számolok, a napfelkeltét és napnyugtát érzékelem és azt, erőm fogyatkozik. Karommal is csak az ismeretlenek foglalkoznak már, gazd'asszonyom egyre gyakrabban félig pakolja csak meg a hátikosaram.

Az egykoron vízből kimentettjeim már szépen növekszenek, látom is, ahogy a lányok után fordulnak, mert a bolondnak azért jó szeme van, ha nem is tudja szépen kifejezni magát.

Az egyiküket jól ismerem, itt lakik a közelben, a gazd'asszonyomnak is udvariasan köszönget, sőt nekem is. Mindig úgy láttam a szemén, aligha lehet rossz szándékú, de a magamfajta bolond aligha tudja kideríteni, ki-ben mi lakozhat.

De a bolondok pillanatonként készen állnak a csalódásra, és ez, már megfigyeltem, akkor is éri az embert, amikor legkevésbé várja. Például pár napja, eső utáni csodálatos nyári napon, a kék ég alatt, amikor a madarak is elülnek, valami különös történt velem, pedig ki hinné, hogy ilyenkor bármi is megeshet.

Nos, az úgy kezdődött, hogy az a fiú is, akit az előbb emlegettem, unatkozva álldogált a kapujukban, mintha várt volna rám. Sosem tett így, de most valami ördög bújt bele, már messziről sejtettem.

– Szervusz Janko, mutasd a karod, van-e még benne erő?

---

¹ Balassagyarmaton a III. ötéves tervben (1966–70) kezdődött el a szennyvízcsatorna és szennyvíztisztítótelep kiépítése, létesítése, de befejezése csak a IV. ötéves tervben (1971–75) történt meg. Az árkok elégtelen karbantartása is hozzájárult ahhoz, hogy a nyári záporok után egyes városrészeket víz árasztott el.

Bár inkább csak sejtettem, mit akar, az enyémre legyintve inkább az ő karját mutogatta, de nem elégedett meg ennyivel. Arca elkomorult, karomat megrántotta, nyomogatta, majd nagyokat hahotázott. Egyre jobban belefeledkezett önmaga szórakoztatásába, de én attól döbbsentem meg igazán, hogy hozzámért. Mert tudják meg, olyan még nem volt, hogy valaki megrángatott volna, mint mondtam, okosak a felnőttek, de még inkább a gyerekek, mindig is tudták, ha nem akarnak bajt a fejükre hozni, jobb, ha engem nem bántanak.

Nem is tudom, mikor és miért öntette el testem a bánat, már nem a döbbsentet, már nem a pillanatnyi meglepetés, hanem maga a bánat. Mindig is éreztem, körülöttem egy nagy bánat-tenger van, sőt, az egész sor-som egy virágzó bánatfa.

És akkor hirtelen megrázta a vállam a sírás. Tudtam én, mi a sírás, bár magam sohasem éltem át ilyet, de gazd'asszonyomat már láttam keservesen sírni, amikor kedves kutyánk egyszer csak elnyúlt az udvaron és nem mozdult, bárhogy is élesztgette őt. Azt hittem, gyorsan elmúlik a könny-pergetés, de a magamfajta ebben is szerencsétlen, hiába vártam rá, annál jobban erőt vett rajtam. Egyensúlyomat veszítve lehuppantam az árokpartra, a nyári eső utáni lucskos sár szétfroccsent ruhámon, bakancsom gyorsan megtelt a vízzel, így ültem, biztosan még szerencsétlenebbül, mint a szárnyát, lábát veszített madárka valamelyik zugban.

A fiú még gyorsabban változott át, mint én, arcáról lefagyott a mosoly, pislogott, szölongatott, tétova mozdulatot tett felém, de keze megállt a levegőben. Sok idő telhetett el, tehetetlenül fürkészett szemével, majd hirtelen felpattant biciklijére, vadul hajtani kezdte. Gazd'asszonyom házánál levágta az út porába, berontott az udvarba.

– Tessék jönni, tessék jönni – kiáltotta, a teljes csöndben minden szavát hallottam és érttem. Gazd'asszonyom felugrott a verandai kisszékéből, fémtálcája – amibe mindig kertünk borsóit fejtette – hangos zörgéssel pattogott a kövezeten.

Öles léptekkel közeledett felém, mögötte vánszorgott a fiú, reszketve tolt a kerékpárját.

Az áldott asszony, amikor meglátott, megtántorodott, de gyorsan visszanyerte erejét. Nem kérdezett semmit, se tőlem, se a fiútól, talán úgy érezte, ha én nem tudok válaszolni, a másik sem.

Kezét nyújtotta, felrántott a sárból, és amire kiegyenesedtem, lassan a sírás is kiszállt belőlem.

– Gyere, Jankom – mondta, és olyan szeretettel nézett rám, mint szobájának glóriás szentjei. Csendben lépkedtünk egymás mellett, mégis vártam, hogy valamit kérdez, amit ha értettem is volna, választ aligha várhatott.

Akkor még bizony magamnak sem tudtam volna bármiféle magyarázatot adni, mi történt velem. De ma már tudom, de hogy ne legyek annyira biztos a dolgomban, inkább azt mondom, erősen sejttem.

Talán azt, hogy az igazi fájdalmat attól szenvedheti el az ember, akitől a legkevésbé várja. Bolond beszéd? Aligha, mert érzem, hogy én már egyre tisztábban látom a világot. Tudják meg, éppen a tegnapi álmomban feljutottam a fal tetejére és nem hullottam alá.

Amit onnan láttam, hát attól lettem teljesen más. Tudom, most azt várják, meséljek róla, mondjak el mindent.

De hinnének-e egy bolondnak? Na, ugye?

Kolozsvári Grandpierre Miklós tusrajza